
Heini Kinnunen & Emma Lamberg

Hoivan katveiden ja ristiriitojen yhteiskuntatieteellistä ja kulttuurintutkimuksellista tarkastelua

Sihto, Tiina & Vasara, Paula (toim.): *Hoivan pimeä puoli*. Helsinki: Gaudeamus, 2023, 366 s.

Hoivan pimeä puoli on yhteiskunnallisesti ajankohtainen toimitettu teos, joka kokoaa empiiristä hoivatutkimusta monipuolisesti yksien kansien väliin. Kirjan lähtökohta on, että vaikka hoiva on usein palkitsevaa ja sen merkitystä on juhlapuheissa helppoa korostaa, hoivaan ja sen käytäntöihin liittyy paljon myös tabuja, stigmaa ja vaikeumisia. Yhteiskuntatieteellisesti orientoituneessa kirjassa käännetään katse näihin katvealueisiin.

Kirja koostuu kahdestatoista luvusta, joissa luodataan monipuolisesti sekä palkattoman että palkallisen hoivan ristiriitaista elettyä todellisuutta. Teos on jaettu temaattisesti neljään kokonaisuuteen: *Hoivan katveita läheissuhteissa*, *Äitiyden ja hoivan rajat*, *Säröt ammatillisissa kohtaamisissa* sekä *Vinoumat rakenteissa*. Tässä arviossa nostamme kustakin osiosta esiin lukuja, joiden kautta tarkastelemme kirjan oivaltavaa tapaa käsitellä hoivaa ja sen pimeää puolta.

Paula Vasara ja Tiina Sihto asemoivat johdannossa *Hoivan pimeän puolen* hoivatutkimuksen kentälle ja avaavat sen käsitteellisiä lähtökohtia. Kirjoittajat nojaavat erityisesti Joan Tronton muotoilemaan käsitykseen hoivasta yhteistä maailmaamme ylläpitävänä ja sen jatkuvuutta turvaavana toimintana. Myös kirjaan kootut neljä temaattista osiota perustuvat tähän laajasti ymmärrettyyn käsitykseen hoivasta, joka ulottuu arjen fyysisestä ja psyykkisestä hoivatyöstä ja vuorovaikutuksesta aina koko yhteiskunnan rakenteiden ehdollistamaksi toiminnaksi.

Laajasti ymmärretyn hoivan vastinparina myös hoivan pimeä puoli ymmärretään laajasti. Kuten Vasara ja Sihto kertovat, kirjan luvut eivät niinkään piirrä kuvaa ”ihmisluonnon pimeästä puolesta” (s. 16) vaan laajemmista yhteiskunnan rakenteisiin, resursseihin ja normeihin kiinnittyvistä ongelmista.

Pimeät puolet läheishoivassa

Kirjan ensimmäisessä osiossa pureudutaan läheissuhteissa ilmeneviin hoivan pimeisiin puoliin. Osion luvuissa tehdään näkyväksi läheissuhteissa ilmeneviä hoivaamiseen ja hoivattavana olemiseen kytkeytyviä käytäntöjä ja kokemuksia. Näiden usein piiloon jäävien käytäntöjen näkyväksi tekeminen on edellytys sille, että niihin voidaan puuttua.

Liina Sointu käsittelee luvussaan hoivattavan ja hoivaajan välisessä toiminnassa ilmenevää väkivaltaa muun muassa omaishoitosuhteessa. Luku haastaa pohtimaan, onko väkivalta itse asiassa osa hoivaamisen ja hoivattavana olemisen jatkumoa eikä niinkään sen vastakohta. Sointu esittää analyysissään, että idealisoitunut kuva sekä hyväntahtoisesta hoivaajasta että haavoittuvasta hoivattavasta johtaa siihen, ettei väkivallan ilmenemistä hoivasuhteissa haluta tai kyetä näkemään.

Tiina Sihto ja Kirsi Hokkila tarttuvat puolestaan lasten tekemään perheen sisäiseen hoivatyöhön piiloon jäävänä hoivan muotona. Sihdon ja Hokkilan haastatteluista poimitut kuvaukset lapsena koetusta hoivavastuusta tekevät näkyviksi ongelmia, joita liittyy liian varhain säilytettyyn raskaaseen hoivavastuuseen ja lapselle kuuluvasta hoivasta paitsi jäämiseen.

Äidin hoivan ristiriidat

Kirjan toisessa osassa ovat esillä äitiyttä ja äitien suorittamaa hoivaa koskevat sukupuolittuneet normit ja näihin normeihin liittyvät ristiriidat. Äitiyteen keskittyvä osio puolustaa paikkaansa, sillä kulttuurissamme äitiys ja hoiva liitetään vahvasti yhteen. Toisaalta jäimme kaipaamaan lukua, jossa vanhemmuutta olisi käsitelty laajemmin, esimerkiksi tarkastelemalla isien roolia hoivaajina.

Jenny Säilävaara kuvaa luvussa, miten pitkään imettäviin äiteihin suhtaudutaan ja minkälaisiin sosiaalisiin normistoihin internetin keskustelupalstojen pitkään jatkuvaa imetystä paheksuva kommentointi nojaa. Säilävaara tarkastelee tarkkanäköisessä analyysissään äiteihin kohdistuvia ristiriitaisia normatiivisia oletuksia: yhtäältä pienen vauvan imetystä pidetään erityisen tärkeänä, mutta toisaalta taa-peron imettämistä paheksutaan. Tämän lisäksi keskustelua leimaa pitkään imettävien äitien itsekkyyttä korostava retoriikka. Säilävaaran analyysi sai pohtimaan, miten hoivaan yleisesti liitetty epäitsekkyyden vaatimus näyttää johtavan jopa hoivaamisen suitsimiseen: onko hoivaaminen hyväksyttävää vain silloin, kun sitä tehdään epäitsekkäistä syistä?

Ammatillisen hoivan katveet

Kirjan kolmannessa osiossa tarkastelu siirtyy ammatillisen hoivan katveisiin ja siten likeisemmin työelämäntutkimuksellisiin keskusteluihin. Antero Olakivi käsittelee luvussa hienovaraisia tapoja, joilla vanhushoivan työntekijät ilmaisevat kritiikkiä työolojaan ja työn johtamista kohtaan. Olakivi soveltaa tunnesääntöjen teoretisointia osoittaakseen, että hoitajien on vaikea puhua myös yleisessä tiedossa olevista epäkohdista, kuten vanhustyön resurssipulasta ja työntekijöiden ylikuormituksesta. Tarkkanäköinen analyysi osoittaa, että kritiikin esittämistä säätelevät emootioiden hallinnan normistot, jotka edellyttävät työntekijöiden korostavan kutsumustaan myös työoloja kritisoidessaan. Itse tunteet ja ”oikeanlaisia” sekä ”vääränlaisia” tunteita koskevat säännöt jäävät kuitenkin kritiikin esittämisen sosiaalisia sääntöjä koskevassa analyysissä hivenen taka-alalle. Kirjoittaja erittelee vakuuttavasti vaatimusta verhota vaikeita tunteita kritiikkiä esitettäessä, mutta luku olisi hyötynyt näiden tunteiden ja tunnesääntöjen selkeämmästä nimeämisestä. Toisin sanoen olisimme halunneet lukea vielä täsmällisempää analyysiä siitä, mitä ovat ne tunteet, joita kritiikkiä esitettäessä tulee kätkeä tai korostaa.

Hoivan ammatillisiin käytäntöihin kytkeytyviä katveja havainnollistaa emotionaalisen ja vuorovaikutuksellisen työn kannalta kiinnostavasti myös Marja Kuronen. Hän käsittelee luvussa palvelumuotoilun lähtökohdasta hautaamiseen liittyviä hoivan käytäntöjä. Kirjoittaja käsitteellistää hautausta hoivana ja tarkastelee, kuinka läheisensä menettänyt ihminen sekä hoivaa kuollutta läheistään että ottaa vastaan

hoivaa hautaustoimistotyöntekijöiltä. Vaikka Kuronen ei ankkuroi lukuaan työelämäntutkimuksellisiin keskusteluihin, hautaustoimistotyöntekijöiden omaista auttavaa roolia arvioiva analyysi kuvaa osuvasti, kuinka hienotunteinen asiakkaiden tarpeiden kuulostelu voi palvelualalla muodostua keskeiseksi osaksi työn vaatimaa ammattitaitoa.

Rakenteet vinossa

Hoivan rakenteellisiin vinoumiin keskittyvässä kirjan neljännessä osiossa Olli Karsio, Minna Zechner, Lena Näre, Hanna-Kaisa Hoppania ja Tiina Vaittinen tarkastelevat ajankohtaista ja tärkeää aihetta: hoivan finansialisaatiota eli rahoitusmarkkinoiden roolin kasvua hoivapalveluissa. Vaikka julkisen sektorin vetäytyminen hoivan tarjoajana ja markkinaehtoisesti tuotetun hoivan korostuminen on ollut paljon esillä myös työelämän tutkimuksessa, rahoitusmarkkinoiden merkitystä hoivan järjestelyissä on tarkasteltu vain vähän. Hoivapalveluiden finansialisaation ilmentymiksi kirjoittajat nimeävät esimerkiksi hoivayhtiöiden sisäiset velkajärjestelyt sekä yritysten arvon kasvattamisen tappiollisella markkinatoiminnalla ja voittojen kotiuttamisen yrityskauppojen yhteydessä.

Kirjoittajat nostavat esiin finansialisoituneisiin hoivapalveluihin liittyviä ongelmia. Verovaroja käytetään voittoa tavoittelevan toiminnan tukemiseen palveluiden laadun jäädessä toissijaiseen rooliin. Erityisenä ongelmana on se, että finanssimarkkinoilla voitontavoittelu jää helposti piiloon ja sen demokraattinen ohjaus ja valvonta on hankalaa. Lisäksi hoivan finansialisaatio voi olla suorastaan vaarallista tilanteessa, jossa julkinen sektori luottaa hoivayritysten kapasiteettiin palvelun tarjoajana mutta yritykset joutuvatkin talousvaikeuksiin tai konkurssiin. Vastaavia riskejä liittyynee myös sijoittajien mahdolliseen vetäytymiseen hoivan markkinoilta, jos tuotto-odotukset laskevat.

* * *

Vasaran ja Sihdon päätössanoissa tuodaan yhteen kirjan tarjoamia erilaisia tulokulmia hoivan pimeään puoleen. Tulokulmia kutsutaan teoksessa viisteiksi – hiomapiinnoiksi, joiden kautta ”suodattuu erilaisia välähdyksiä hoivan pimeälle puolelle”

(s. 17). Hoivan pimeään puoleen liittyviä tabuja, katveja ja vaiettuja alueita käsitellään kirjassa laajasti, mikä johtaa osittain hieman epäyhtenäiseen kokonaisuuteen. Viisteiden kautta kirja onnistuu kuitenkin tuomaan monipuolisesti näkyville hoivan ristiriitaisen luonteen: hoiva on sekä huolenpitoa että vallankäyttöä, sekä palkitsevaa että voimia vievää ja sekä arvostettua että aliarvostettua. Kirja onnistuu myös erityisen ansiokkaasti käsittelemään rinnakkain hoivan rakenteellisia ja arjen kokemuksellisia ulottuvuuksia. *Hoivan pimeää puolta* voikin suositella paitsi hoivan, työelämän ja hyvinvointivaltion tutkijoille sekä hoivan moniammatillisella kentällä työskenteleville myös kaikille hoivan rakenteellisista ja kokemuksellisista ulottuvuuksista kiinnostuneille lukijoille.

Kirjoittajat

Heini Kinnunen

FT, tutkijatohtori, Turun yliopisto
sähköposti: heini.kinnunen@utu.fi

Emma Lamberg

VTT, tutkijatohtori, Turun yliopisto
sähköposti: emma.lamberg@utu.fi

Työelämän tutkimus -lehden päätoimittaja Antero Olakivi on kirjoittanut arvioitavan kirjan yhden luvun. Olakivi ei ole osallistunut tämän kirja-arvion käsittelyyn lehden toimituksessa.